

Anna Rawa-Szubert

Dokumentacja konserwatorska - cele i zadania

Ochrona Zabytków 41/1 (160), 42-43

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA – CELE I ZADANIA ¹

W 1973 r. odbyła się w Gdańsku sesja naukowa poświęcona dokumentacji konserwatorskiej. W wyniku obrad sesji opracowany został przez Ośrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie schemat dokumentacji konserwatorskiej znany zapewne wszystkim konserwatorom ².

W opracowanej na podstawie tego schematu dokumentacji powinna się znaleźć maksymalna ilość informacji dotyczących wyglądu obiektu, techniki jego wykonania, a także dokładnych danych na temat przeprowadzonych prac konserwatorskich, analiz, użytych środków i materiałów. Tak opracowana dokumentacja ma być pomocna historykom sztuki, poszukującym wiadomości technicznych służących do szerszych opracowań oraz konserwatorom pracującym przy obiektach podobnego typu. Dobrym przykładem może tu być dokumentacja konserwacji szat liturgicznych z kościoła Najświętszej Marii Panny w Gdańsku (przeprowadzona przez PKZ w Warszawie). Daje ona również obraz tego, jak zmieniał się proces konserwacji w ciągu ostatnich dwudziestu lat, w czasie których rosły możliwości techniczne oraz doświadczenie i umiejętności pracujących przy nich konserwatorów. To doskonale opracowane źródło informacji o obiektach jest mało wykorzystywane zarówno przez historyków sztuki, jak i konserwatorów. Konserwatorzy uważają, że jest w nim za mało szczegółowych danych do prowadzenia prac podobnego typu, historycy sztuki nie wierzą, by można było w dokumentacji znaleźć informacje wykraczające poza ich własne wiadomości. Może też i dlatego, że nie bardzo potrafią posługiwać się ściśle technicznymi danymi, jakie zdobywa konserwator w czasie prowadzonych prac.

Omawiana tu dokumentacja rozpoczyna się kartą tytułową. Sporządzanie kart tytułowych dokumentacji konserwatorskich związane było z powstaniem Centralnego Archiwum Dokumentacji przy ODZ. Istnienie takich kart jest rzeczą niewątpliwie słuszną i potrzebną, zwłaszcza że służą one identyfikacji tkaniny i prowadzonych prac. Opracowana karta powinna zawierać wszelkie potrzebne informacje o tkaninie, podane w możliwie zwięzły sposób. Wątpliwości budzą jedynie dwa punkty: dokładne podawanie czasu trwania konserwacji oraz ogólnych kosztów prac. Przy równoczesnym prowadzeniu kilku prac trudno jest bowiem ustalić, ile godzin naprawdę poświęcono danemu obiektowi. Koszt konserwacji zaś nie odzwierciedla wkładu pracy przy ratowaniu cennych obiektów, bo sporządzaniem kosztorysów zajmują się pracownice PKZ oraz konserwatorzy pracujący w spółdzielniach, a nie pracownicy muzealne.

Jednym z najważniejszych punktów dokumentacji jest opis identyfikacyjny przed i po konserwacji. Nacisk, który powinno się kłaść na ten punkt, jest tym większy, im mniej doskonale są fotografie dołączone do dokumentacji. Powinno się tu podkreślać te elementy, które są niewidoczne na zdjęciu, jak np. kolorystyka. Kolor w tkaninie może mieć nie tylko znaczenie estetyczne, ale również heraldyczne, czy też służyć odczytaniu ikonograficznego programu dzieła (np. chorągwie miejskie z Torunia konserwowane przez PKZ w Warszawie). W opisie należy uwzględnić również le-

wą stronę (czasami prawa strona jest bardzo spłowiała, kolory bardzo się zmieniają). Poza kolorystyką opis powinien zawierać: wymiary, kształt, kompozycję oraz elementy, które stanowią o jego strukturze formalnej i ikonograficznej. W tym punkcie niesłychanie ważna jest jednoznacznie sprecyzowana i ujednolicona terminologia. Odczuwa się dotkliwie brak jakiegokolwiek słownika dotyczącego tkanin i ich konserwacji ³. Ważne byłoby dołączenie do kart dla ubiorów czy szat liturgicznych rysunku kroju oraz opisanie rodzaju szwów, zwłaszcza gdy zabiegi konserwatorskie wymagają rozprucia oryginalnych ściągów. O ile jest to możliwe, należałoby dołączyć tu także rysunki techniczne, próbki właściwej tkaniny, podszewki, próbki przędzy itp.

Szczegółowy opis techniczny wymaga bardzo dokładnego opracowania, zwłaszcza że niuanse techniczne mają często decydujące znaczenie przy ustalaniu autorstwa i czasu powstania tkaniny.

W opisie technicznym powinny znaleźć się określenia gęstości osnowy i wątków na 1 cm, ilość węzłów na 1 dcm w wypadku kobierców, wymiary raportów, szerokość brytów, rodzaje splotów, opis i ewentualne rysunki kroju szat, przekroje. Jeżeli technika wykonania tkaniny nie mieści się w stosowanej terminologii, należy ją opisać lub wykonać rysunki techniczne.

Do budowy technologicznej tkaniny należy także identyfikacja użytych do jej wykonania materiałów (spalanie nitek, badania mikroskopowe). Czasami przy ustalaniu rodzaju i budowy przędzy lub identyfikacji barwników musimy się zwracać o pomoc do chemika. Badania chemiczne mogą mieć znaczenie zarówno dla historyka sztuki, jak i konserwatora. Wiele pracowni konserwacji nie ma możliwości przeprowadzania badań chemicznych, w wielu pracowniach nie ma nawet mikroskopu czy lupy.

W węgierskich pracowniach konserwatorskich przy konserwacji wysokiej klasy obiektów zastosowanie takich metod jak analiza aktywizacji neutronowej, czy spektrometria emisyjna w zakresie widzialnym, czy skaningowa mikroskopia elektronowa do testowania nitek metalowych, pozwoliły na dokładną klasyfikację nitek, a to z kolei na dokładne datowanie tkaniny.

Przykładem innej metody badań chemicznych może być metoda chromatografii cienkowarstwowej służącej do identyfikacji barwników. Metoda identyfikacji barwników może wpływać na ocenę faktów i wyciąganie właściwych wniosków przez historyka sztuki. Sposób identyfikacji barwników przez chromatografię cienkowarstwową jest metodą prostą, ale w naszych warunkach może pozostawać tylko przedmiotem marzeń konserwatora tkanin i dokumentalisty.

Trzecim punktem schematu dokumentacji konserwatorskiej jest historia obiektu, która – zdaniem autorki –

¹ Referat opublikowano w całości w biuletynie SKZ „Wiadomości Konserwatorskie” maj 1986–luty 1987, nr 3, s. 7–14.

² Zob. *Schemat dokumentacji konserwatorskiej zabytków ruchomych*. BMiOZ, seria B, T. XLV, 1977.

³ Opracowaniem takiego słownika zajmuje się w Ośrodku Dokumentacji Zabytków w Warszawie dr Marta Michałowska.

rozdziela niepotrzebnie opis inwentaryzacyjny i techniczny tkaniny. Gdyby tę część umieszczono za opisem wyglądu i techniki wykonania, dokumentacja zyskałaby na przejrzystości.

Rubryka dotycząca historii obiektu powinna według schematu zawierać wyniki badań obiektu, wykaz materiałów źródłowych i bibliografię obiektu. Zbieranie materiałów źródłowych i bibliografii jest pożądane w wypadku obiektów wysokiej klasy. Ten punkt dokumentacji powinien być traktowany elastycznie. Jeżeli wymienione materiały nie zawierają niczego ciekawego z punktu widzenia historii sztuki, punkt ten może być wręcz pominięty. Do pracowni konserwatorskich trafiają bardzo często nie tylko kilkusetletnie zabytki, ale również tkaniny współczesne, których historię niekiedy trudniej jest odtworzyć niż obiektów „wiekowych”. Konserwator często nie znajduje czasu na poszukiwanie tych informacji.

Następnym punktem w schemacie jest stan zachowania i przyczyny zniszczeń. Tu – zdaniem autorki – powinny znaleźć się dane dotyczące warunków przechowywania obiektu. Często ma to wpływ nie tylko na ustalenie przyczyny zniszczeń, ale na wybór sposobu postępowania z tkaniną. W wielu wypadkach niezbyt chętnie podaje się do wiadomości konserwatora informacje, w jakich muzeach przechowywane są tkaniny, gdyż warunki przechowywania niektórych z nich są wręcz karygodne. W tym punkcie dokumentacji powinno się również uwzględnić wszystkie poprzednie konserwacje, które mogą być przestrożą dla przyszłych konserwatorów, jak postępować nie należy. Badania tkaniny i traktowanie jej w przeszłości pozwala nadać odpowiedni kierunek aktualnie prowadzonej konserwacji.

Wnioski i założenia konserwatorskie – dwa kolejne punkty schematu pozornie pokrywające się ze sobą – powinny uwzględniać przede wszystkim wspólne ustalenia konserwatora i historyka sztuki, który określi warunki przyszłego losu obiektu. W zależności od tego, czy obiekt ma być eksponowany czy przechowywany w magazynie, rozwiąże podstawową wątpliwość konserwatora w przyjęciu właściwej metody konserwatorskiej, pomoże mu zdecydować, czy ma to być pełna rekonstrukcja, czy można ograniczyć się do najbardziej niezbędnego minimum. Proponowane postępowanie powinno wyliczać w punktach wszystkie czynności, które będą przeprowadzone z uwzględnieniem zmian, jakie w trakcie prowadzonych prac powstały.

Przebieg prac konserwatorskich to część dokumenta-

cji, jeżeli nie najważniejsza, to równie ważna jak opis inwentaryzacyjny i techniczny. Najbardziej pożądana jest w tym miejscu rzetelność podawanych informacji, gdyż ma to zasadnicze znaczenie dla osób opiekujących się obiektem oraz dla tych, które będą prowadziły prace podobnego typu. Przebieg prac powinien być zrelacjonowany wyczerpująco, podawać wyniki wszystkich testów przeprowadzonych przed konserwacją. Powinien wyliczać wszystkie użyte środki i materiały z motywacją takiego, a nie innego wyboru. Obok nazw powszechnie stosowanych użytych środków należy podawać również nazwy handlowe oraz ich wzory chemiczne, stężenia procentowe stosowanych roztworów, wszelkie rozpuszczalniki, temperaturę, w której przeprowadzono niektóre czynności, o ile wpływa to na skuteczność zastosowanej metody. Informacje te mogą być bardzo przydatne przyszłym konserwatorom. Ostatnim punktem dokumentacji są zalecenia dla użytkownika, które powinny zawierać najbardziej indywidualne wymagania dla każdego obiektu. Bardzo wskazane jest zamiast wyliczania, co najlepiej służy danemu obiektowi, poinformowanie czego absolutnie w wypadku danej tkaniny nie powinno się robić. Jeżeli obiekt narażony jest na działanie czynników szkodliwych, takich jak pleśń, grzyby, szkodniki, należy podać, jak obiekt przed nimi chronić. Tu także powinny znaleźć się informacje, jak tkanina może być eksponowana i przechowywana. Należy podkreślić konieczność okresowych kontroli obiektu, co pozwoli uniknąć skutków działania czynników szkodliwych dla tkanin. Na koniec należy wspomnieć o dokumentacji fotograficznej, która często nie daje pełnego wyobrażenia o tkaninie. W tym punkcie należy podkreślić wyraźnie brak fotografii kolorowych, które mogłyby w wielu wypadkach przedstawić właściwe efekty zabiegów konserwatorskich. Dobrym pomysłem jest zaznaczenie na zdjęciu całego obiektu wykonanych przed i po konserwacji miejsc, w których prowadzone były prace konserwatorskie, a zwłaszcza rekonstrukcje. Ważne jest również, by fotografie ukazujące tkaninę przed i po konserwacji wykonane były w idealnie tych samych warunkach. Konieczna byłaby również chociaż jedna fotografia fragmentu w skali 1:1, w wypadku szczególnie oryginalnego detalu powinno się wykonać makro- lub mikrofotografie.

*Anna Rawa-Szubert
Pracownia Konserwacji Tkanin
Zamku Królewskiego w Warszawie*

CONSERVATION DOCUMENTATION – ITS OBJECTS AND TASKS

As a collection of detailed information on a specific article, its environment and all work done on it, conservation documentation should be useful to all historians of art and conservators working on such objects. How to prepare conservation documentation so that it could serve this purpose? There is an established pattern of documentation worked out by the Monuments Documentation Centre and binding upon Polish conservators when drawing documentation. The author discusses this pattern from a viewpoint of its usefulness to conservation practice.

Documentation should comprise descriptive and photographic parts. The biggest emphasis in a descriptive part should be paid to technical and technological aspects of the object, identification of materials and laboratory studies, just as when disassembling the textile the conservator has the possibility to examine in detail all nuances that accompanied its creation. This, in turn, is useful in dating and specifying the place of the production of the textile; it is

also of importance to a choice of a conservation technique. The description should also include: an identificational description of the article with special attention paid to its colouring, a brief history of the article, its condition and causes of its damaging, conclusions and conservation assumptions as well as a proposed conservation procedure. The author points out the need for a reliable presentation of the course of conservation work. This is of utmost importance to conservators who use documentation. It has been proposed to leave some margin for making notes during periodic checks of the article after completing conservation. Apart from white-black photos a photographic part of the documentation should also include colour photographs, photographs in the scale 1:1 as well as macro- or micro-photographs in case of particularly interesting details. Photographs prior to and after conservation should be taken in exactly the same conditions.